

14.3.

TORSTAISARJA 8

Musiikkitalo klo 19.00

Klaus Mäkelä, kapellimestari

Ilja Gringolts, viulu

J. S. Bach (ork. Webern):

Fuga (2. Ricercata) à 6 voci BWV 1079/5

11 min

Ludwig van Beethoven: Viulukonsertto D-duuri op. 61

45 min

Allegro ma non troppo

Larghetto

Rondo (Allegro)

VÄLIAIKA 20 MIN

J. S. Bach (ork. Berio): Contrapunctus XIX BWV 1080/19 9 min

Felix Mendelssohn:

Sinfonia nro 3 a-molli op. 56, "Skottilainen"

40 min

Andante con moto – Allegro un poco agitato – Assai animato

Scherzo: Vivace non troppo

Adagio

Allegro vivacissimo – Allegro maestoso assai

Väliaika noin klo 20.05. Konsertti päättyy n. klo 21.20.

MUISTITHAN SULKEA MATKAPUHELIMESI!

Valokuvaaminen, videoiminen ja äänittäminen konsertin aikana kielletty.

JOHANN SEBASTIAN BACH (1685–1750) – ANTON WEBERN (1883–1945): RICERCARE TEOKSESTA “MUSIIKILLINEN UHRILAHJA” BWV 1079

Johann Sebastian Bach vieraili vuonna 1747 Potsdamin hovissa, jossa hän tarinan mukaan improvisoi “vanhaan tyyliin” musiikista kiinnostuneelle Fredrik Suurelle tämän antamasta teemasta. Myöhemmin samana vuonna Bach lähetti kuninkaalle samaan sävelaiheeseen perustuvan “Musiikillisen uhrilahjan” (*Musikaliches Opfer* BWV 1079), omistuksella “Regis Jussu Cantio Et Reliqua Canonica Arte Resoluta” (RICERCAR).

Teoksen eräänlainen huipentuma on 6-ääninen fuuga (Riccercata), jolla Bach halusi todistaa vanhojen kontrapunktisten taitojen voiman. Ei ole sattumaa, että Anton Webern kiinnitti dodekafonisen myöhäistuotantonsa yhteydessä huomionsa juuri tähän numeroon ja sovitti sen orkesterille vuonna 1935. Sovitus oli kunnianosoitus baro-

kin mestarille ja sen tarkoitus oli “paljastaa teoksen motiivinen yhtenäisyys ja kuvastaa sen herättämiä tunteita minussa”.

Webern oli huomannut teeman jännittävät intervallisuhteet ja korosti niitä tehokkaasti pilkkomalla fuugan kuusi ääntä eri instrumenttien lyhyiksi repliikeiksi – vaikutelma on eräänlainen pointillistinen maalaus Bachin sävellyksestä. Webernin pyrkimyksenä oli myös osoittaa kuinka moderni säveltäjä Bach on aikoinaan ollut ja on yhä. Dynaamiset korostukset ja vaihtuvat tempot yhdistettynä aforistiseen ilmaisuun ovat uuden Wienin koulun sanavarastoa, mutta kokonaishahmotus kertoo romanttisesta, jopa mahtipontisesta Bach-kuvasta, jonka uhreja modernistisetkin säveltäjät olivat.

LUDWIG VAN BEETHOVEN (1770–1827): VIULUKONSERTTO D-DUURI OP. 61

Pianokonsertoissaan Ludwig van Beethoven laajensi määrätietoisesti edeltäviltä wieniläisklassikoilta perittyä konserttorakennelmaa. Viulukonsertto D-duuri op. 61 (1806) valmistui samoihin aikoihin kolmannen pianokonserton kanssa, mutta siinä Beethovenin oli sovellettava uutta tyyliään varovaisemmin.

Sinfonisuus on mukana viulukonsertossakin, mutta viulusta ei saa vastaan väittäjää kokonaisuudelle orkesterille. Sävellajin ansiosta Beethoven saattoi korostaa soolosoittimen sointia ja tonaalista kehittelyä temaattisen argumentoinnin sijasta. Orkesteri saa esitellä tärkeimmät musiikilliset ajatukset, joita viulu jatkaa, kommentoi ja muun-

telee. Teoksesta kasvoi perinteisiä wieniläisklassisia viulukonserttoja paljon pidempi.

Viulukonsertto valmistui Theater der Wienin konserttimestari Franz Clementille, joka oli avustanut Beethovenia *Fidelio*-oopperan valmistamisessa. Jotain *Fidelion* nykyaikaisesta parisuhteen mallista – itsenäinen nainen pelastamassa vangittua miestä – sekä siihen sisältyvästä tunnelatauksesta päättyi myös viulukonserttoon.

Clementin kantaesitys hyväntekeväisyyskonsertissa vuonna 1806 ei sujunut niin kuin olisi pitänyt. Viime vuosina on esitetty, että Beethoven olisi mallintanut konserttonsa Clementin oman, vasta 1900-luvun lopulla painetun konsertton pohjalta. Jotkut nykyviulistit ovat ottaneet Clementin teoksen huomioon kadensseissaan ja ornamenteissaan Beethovenin konserttoon.

Viulukonsertton op. 61 ensimmäisessä osassa (*Allegro ma non troppo*) laaja orkesterijohdanto antaa orkesterille seremoniamestarin tehtävät. Patarummun esittelemä rytmiaihe, eräänlainen motto, kohoaa avainasemaan ja ilmestyy kasvattamaan jännitystä osan eri taitteissa. Orkesteri ilmoittaa sonaattimuodon käänteistä, mutta yksilölliset ajatukset tulevat solistilta. Sen rooli kasvaa musiikin edetessä ja soolokadenssiin päästäessä aloite on jo siirtynyt sooloviululle.

Hidas osa (*Larghetto*) antaa näyttämön kokonaan solistin hallittavaksi. Tyyli on puhdaspiirteisemmin romanttinen kuin pianokonsertoissa. Puupuhaltajien pienet soolot ovat lähinnä viulun laulavaa melodiaa tukevia koristuksia, eivätkä orkesterin paina-

vammatkaan repliikit riko idyllistä rauhaa.

Finaali (*Allegro*) alkaa ilman taukoa solistin johdatuksella. Tanssillinen teema esitellään tyyppillisesti sooloviululla 'delicamente', jonka jälkeen orkesteri päästetään vauhtiin täydellä voimalla. Beethovenin käyttämille taituritehoille on ominaista enemmän leikittelevä hilpeys kuin riivattu demonisuus. Siihen kuuluu myös jämerää loppurykäisyä edeltävä diminuendo.

Pianokonserttoihin verrattuna viulukonsertosta tuli lyysisempi, mutta ei suojellakseen hentoa soolosoitinta, vaan kuvastaakseen sen emotionaalista voimaa. Beethovenille tuo voima saattoi näyttäytyä feminiinisenä, kuten *Fideliossakin*. Viulukonsertossa kyky vaistota erilaiset tunnetilat johtaa tietä kohti rauhaa ja tasapainoa.

JOHANN SEBASTIAN BACH (1685–1750) – LUCIANO BERIO (1925–2003): CONTRAPUNCTUS XIX

Johann Sebastian Bachin *Die Kunst der Fuge*, ”Fuugan taide” BWV 1080, jäi hänen teoksistaan viimeiseksi ja keskeneneräiseksi. Viimeistä Contrapunctusta (XIX) Bach saneli näkönsä menettäneenä apulaiselleen. Bachin poika lisäsi käsikirjoitukseen: ”Kirjoittaessaan tätä fuugaa, jossa nimeä BACH on käytetty vastateemana, säveltäjä kuoli”.

Bachin viimeiseksi jäänyt fuuganpalanen jäi myös Luciano Berion viimeisten töiden joukkoon. Sovittaessaan Bachin Ricercaren Anton Webern pyrki sointiväreillä pirstottuun melodiaan, mutta Berio tapalee Contrapunctus-

sovituksessaan (2001) italialaisittain sävytettyjä värejä, lempeää sfumatoa ja viileitä varjostuksia.

Kapellimestari Giuseppe Sinopolin muistolle omistamassaan sovituksessa Berio luo kahdenkymmenenkolmen soittajan yhtyeellä tummia, mutta lämpimiä värejä, josta erottuvat saksofonien ja harpun pikantit sävyt. Painotus puhaltimiin on myös viite Bachin urkuihin. Berio ei halunnut täydentää Bachin keskeneräistä fuugaa, vaan vie lopussa äänet B-A-C-H-asetelmaan, eräänlaiseen riitasointiseen aameneen.

FELIX MENDELSSOHN (1809–1847): SINFONIA NRO 3 A-MOLLI OP. 56, ”SKOTTILAINEN”

Vuonna 1829 isä lähetti nuoren Felix Mendelssohnin matkalle Englantiin kokeillakseen, tulisiko 20-vuotias säveltäjä toimeen valitsemallaan taiteilijan uralla. Menestyksekkäiden Lontoon-konserttien jälkeen Mendelssohn matkusti ystävänsä Klingemannin kanssa Skotlantiin etsimään kelttiläistä alkuperäiskulttuuria ja koskematonta luontoa.

Staffan saaren rantakallioilta löytyi inspiraatio *Hebridit*-alkusoittoon op. 26, mutta ennen sitä Mendelssohn sai Holyroodin kappelin raunioilla Edinburghissa herätteen uuteen sin-

foniaan. ”Skottilaisen” sinfonian viimeistely sai kuitenkin väistyä vuosien 1830–31 Italian-matkan ja siihen pohjautuneen A-duuri-sinfonian tieltä.

Teos odotti valmistumisestaan aina vuoteen 1842, jolloin se kantaesitettiin Leipzigin Gewandhausissa. Todellisen menestyksen sinfonia saavutti Englannissa samana vuonna ja Mendelssohn omistikin a-molli-sinfonian ihailijattarelleen kuningatar Viktorialle. Sinfonian aihe on fuusio ylämaiden maisemista, historiallisista muistikuvista sekä Sir Walter Scottin romanttisista kertomuksista, mutta mi-

tään juonellista matkakertomusta teos ei sisällä.

Sinfonia alkaa hitaalla johdannolla (Andante con moto), alakuloisella ja usvaisella sävelmällä, joka syntyi Maria Stuartin kruunajaiskirkon, Holyrood Chapelin raunioilla. Mendelssohn maalaa tätä historian ja luonnon muovamaa maisemaa levein vedoin ennen kuin laskee haikean Allegro-teeman (Allegro un poco agitato) varovaisesti liikkeelle.

Nopea kiihdytys (”assai animato”) nostaa orkestraaliset voimat kuuhuun ja johtaa sivuteeman esittelyyn klarinetissa. Kehittelyssä melankolia ja kiihtymys kampailevat tuimasti kirkkahdellen. Vastakkaisten voimien yhteentörmäys käy Mendelssohnilta kontrolloidusti, mutta aikamoisella puristamisella. Kertauksesta liikkeelle syysäävä siirtymäaihe jää pois, mutta palaa koodassa yllyttäen orkesterin hurjana aaltoilevaan myrskyyn. Johdantoaihe soi lopussa syystäkin voipuneesti.

Ärsyyntyneenä brittiyleisön tavasta osoittaa suosiotaan teosten eri osien välillä Mendelssohn määräsi ”Skottilaisen” sinfonian neljä osaa soitettavaksi ilman taukoja. Monumentaalista ensimmäistä osaa seuraava scherzo (Vivace non troppo) on lajissaan säveltäjän hienoimpia taidonnäytteitä. Sen skottilaisiin tansseihin viittaavat rytmit ja merellisen hilpeä klarinettimelodia kiitävät jousien ja puhaltimien staccato-säestyksen yllä. Toinen teema on jousien hienosti artikuloima ja hiljaisempi staccato-aihe. Kehittelyssä nämä aiheet riistäytyvät virtuoosiseen orkesteriballettiin, joka huipentavan koodan jäl-

keen häipyä kuin tuhka tuuleen.

Hidas osa (Adagio) on jälleen sonaattimuotoinen. Ensimmäinen teema on jousien kaihomielinen laulu, toinen vastapainoksi vakava ja juhlallinen käyrätörvien ja puupuhaltimien esittelemä marssiaihe – menneisyyden muistot tuntuvat olevan tässä liikkeellä. Toisen teeman voimakkaat purkaukset eivät pysty rikkomaan osan perimmäistä rauhaa ja se päättyy yhtä eleettömästi kuin aikaisemmatkin.

Päättäväisesti käynnistyvässä finaalissa (Allegro vivacissimo) anglosaksiset kommentaattorit ovat kuulleet skotlantilaisten klaanien sotaisaa uhoa. Ainakin sonaattimuotoinen alkuosa ryntää yksimielisine teemoineen määrätietoisesti eteenpäin pursuten luontaista vimmaa ja energiaa.

Jännittäväksi käyvän kehittelyn jälkeen Mendelssohn tekee persoonallisen ratkaisun. Koodan sijaan tulee ensimmäisen osan johdantoteemaan perustuva lopuke (Allegro maestoso assai). Ylevän aiheen siivittävä finaali koottaa todelliseen apoteosiin ja juhlaan jousien tukemissa torvikutsuissa ja reitorisemmissä päätöskuvioidessa.

Antti Häyrynen

KLAUS MÄKELÄ

Klaus Mäkelä on noussut huikealla vauhdilla suomalaisen kapellimestarikunnan eturintamaan. Hänet on nimitetty syksystä 2020 lähtien Oslon filharmonisen orkesterin ylikapellimestariksi ja taiteelliseksi neuvonantajaksi. Hän aloitti syksyllä 2018 kautensa sekä Ruotsin radion sinfoniaorkesterin päävierailijana että Tapiola Sinfoniettan taiteellisena partnerina, joista jälkimmäisessä hän johtaa kolmen vuoden aikana kaikki Beethovenin sinfoniat. Lisäksi Mäkelä aloittaa 2019 kautensa Turun musiikkijuhlien taiteellisena johtajana.

Mäkelä on johtanut lähes kaikkia suomalaisia orkestereita ja esiintyy säännöllisesti Helsingin kaupunginorkesterin, Radion sinfoniaorkesterin, Tampere Filharmonian, Sinfonia Lahden, Turun filharmonisen orkesterin sekä Keski-Pohjanmaan kamariorkesterin kanssa. Radion sinfoniaorkesterin johtajana hän debytoi helmikuussa 2018.

Mäkelä on ehtinyt luoda vahvan kansainvälisen uran, ja hän on viime vuosina johtanut monia maailman huippuorkestereita ja saanut johtamiinsa orkestereihin myös uusintakutsuja. Viime ja tämän kauden aikana hän on johtanut tai johtaa mm. Oslon filharmonikkoja, Leipzigin radio-orkesteria, Frankfurtin radio-orkesteria, Toulousen Capitole-orkesteria, Pariisin orkesteria, Lyonin kansallisorkesteria, Clevelandin, Minnesotan ja Ottawan orkestereita sekä Tokion Metropolitan-orkesteria.

Mäkelä teki debyyttinsä ooppera-kapellimestarina johtamalla Kansallisoopperassa Mozartin Taikahuilun

joulukuussa 2017. Sitä ennen hän oli johtanut Kansallisoopperassa jo Melartinin Ainon konserttesityksen. Hänet on kiinnitetty Esa-Pekka Salosen apulaiskapellimestariksi syksyllä 2019 alkavaan Kansallisoopperan Ring-produktioon.

Mäkelä on opiskellut orkesterinjohtoa Sibelius-Akatemiassa Jorma Panulan ja sellonsoittoa Marko Ylösen, Timo Hanhisen ja Hannu Kiiskin johdolla. Hän voitti toisen palkinnon ja yleisön suosikki -tunnustuksen Turun XII sellokilpailuissa 2014. Hän on esiintynyt sellistinä monien suomalaisten sinfoniaorkesterien solistina ja kamarimuusikkona eri musiikkijuhlilla. Hän esiintyy nykyisinkin usein sellistinä johtamalla samalla orkesteria.

ILJA GRINGOLTS

"Viulua voi tuskin soittaa Gringoltsia ilmaisuvoimaisemmin ja tinkimättömämmin", totesi *Süddeutsche Zeitungin* arvostelija venäläisen Ilja Gringoltsin soitosta keväällä 2017. Pietarissa ja New Yorkin Juilliard Schoolissa Itzhak Perlmanin johdolla opiskellut Gringolts nousi maailman viulueliittiin voitettuaan Genovan Paganini-kilpailun vuonna 1998.

Gringolts on esiintynyt monien huippuorkesterien solistina eri puolilla maailmaa; näitä ovat olleet mm. Birminghaminkaupunginsinfoniaorkesteri, Deutsches Symphonie-Orchester Berlin, Pietarin ja Los Angelesin filharmonikot, NHK Symphony sekä Mahlerkamariorkesteri. Viimeaikaisia koho-kohtia ovat olleet esiintymiset mm. Baijerin radion sinfoniaorkesterin, BBC

Scottish -sinfoniaorkesterin, Israelin filharmonikkojen, Bambergin sinfoniaorkesterin sekä Taipeiin ja Singaporen sinfoniaorkesterien kanssa.

Gringolts etsii keskeisen perusohjelmiston lisäksi haasteita myös uuden musiikin esityksistä ja on kantaesittänyt mm. Peter Maxwell Daviesin, Augusta Read Thomasin, Christophe Bertrandin sekä Michael Jarrellin teoksia. Hän on lisäksi kiinnostunut myös vanhemman musiikin tyylinmukaisesta esityskäytännöstä. Nykyisin Gringolts toimii viulusoiton professorina Zürichin taideakatemiassa.

Solistiesiintymisten lisäksi Gringolts soittaa vuonna 2008 perustamassaan Gringolts-kvartetissa, joka on saavuttanut suurta suosiota mm. Salzburgin ja Luzernin musiikkijuhlilla, Gstaadin Menuhin-festivaalilla, Edinburghin juhlilla sekä Venetsian Teatro La Fenicessä. Hänen muita kamarimusiikkikumppaneitaan ovat Juri Bashmet, David Kadouch, Itamar Golan, Peter Laul, Aleksandar Madžar, Nicolas Alstaedt, Andreas Ottensamer, Antoine Tamestit ja Jörg Widmann.

Gringolts on levyttänyt eri yhtiöille (kuten Deutsche Grammophon, Hyperion, Warner Classics, BIS, Onyx ja Orchid) mm. Bachin, Beethovenin, Paganinin, Schumannin, Tšaikovskin, Sibeliuksen, Prokofjevin, Stravinskyn, Hindemithin, Adamsin ja Berion teoksia. Näistä Stravinsky-levytykset kuuluvat säveltäjän viuluteosten kokonaislevytykseen.

Gringolts soittaa vuosilta 1742–43 olevaa Guarneri del Gesù -viulua.

RADION SINFONIAORKESTERI

Radion sinfoniaorkesteri (RSO) on Yleisradion orkesteri, jonka tehtävänä on tuottaa ja edistää suomalaista musiikkikulttuuria. Orkesterin ylikapellimestari on Hannu Lintu, joka aloitti kautensa syksyllä 2013.

Radio-orkesteri perustettiin vuonna 1927 kymmenen muusikon voimin. Sinfoniaorkesterin mittoihin se kasvoi 1960-luvulla. RSO:n ylikapellimestareita ovat olleet Toivo Haapanen, Nils-Eric Fougstedt, Paavo Berglund, Okko Kamu, Leif Segerstam, Jukka-Pekka Saraste ja Sakari Oramo.

Suurten klassis-romanttisten mestariteosten ohella RSO:n ohjelmisto sisältää runsaasti nykymusiikkia ja orkesteri kantaesittää vuosittain useita Yleisradion tilausteoksia. RSO:n tehtäviin kuuluu myös koko suomalaisen orkesterimusiikin taltiointi kantanauhaille Yleisradion arkistoon. Kaudella 2018–2019 orkesteri kantaesittää neljä Yleisradion tilaamaa teosta.

RSO on levyttänyt mm. Mahlerin, Ligetin, Eötvösin, Sibeliuksen, Hakolan, Lindbergin, Saariahon, Sallisen, Kaipaisen ja Kokkosen teoksia sekä

Launiksen *Aslak Hetta* -oopperan ensilevytyksen. Bartókin viulukonserttojen levytys Christian Tetzlaffin kanssa Hannu Linnun johdolla palkittiin Gramophonella 2018. Sibeliuksen sävelrunoja ja lauluja sisältävä levy sai International Classical Music -palkinnon (ICMA) 2018. Lisäksi se oli Gramophone-julkaisun Editor's Choice marraskuussa 2017 ja BBC Music Magazinen kuukauden valinta tammiukuussa 2018. Orkesterin levytyksiä on palkittu myös mm. BBC Music Magazine -, Académie Charles Cros'n ja MIDEM Classical Award -palkinnoilla. Kaudella 2018–2019 julkaistavat levyt sisältävät Lutoslawskia, Fagerlundia ja Beethovenia.

RSO konsertoi säännöllisesti ympäri maailmaa. Kaudella 2018–2019 orkesteri tekee kotimaan kiertueen Hannu Linnun johdolla Pietarsaareen, Kauhajoelle, Forssasaan ja Lahteen.

RSO:n konsertit lähetetään suorina lähetyksinä Yle Areenassa ja Yle Radio 1:ssä sekä taltiointeina Yle Teemalla ja Yle TV1:ssä.

Huomioithan yliherkkyydestä kärsivät kansakuulijamme, välttäisitkö voimakkaiden tuoksujen käyttöä konsertissa. Kiitos!